

DOI: 10.5281/zenodo.3235238
CZU 81'373.23:811.135.1

TRAINING MACHINES OF PERSON'S NAMES IN ROMANIAN LANGUAGE

Lavinia Lapadat*, Maria Magdalena Lapadat

University of Craiova, 13 A.I. Cuza St, Craiova Romania

*Corresponding author: lapadat_lavinia@yahoo.com

Received: April, 6, 2019

Accepted: May, 16, 2019

Abstract. In this article the authors study the means variety of forming the names of the person in Romanian, starting from the hypothesis that the antraponimic etymology cannot be established without the knowledge of the derivational system. The study illustrates copiously the creation of the person's name through the suffix derivation.

Keywords: *anthroponomy, toponymy, suffix.*

I. Introducere

Înainte de a trece la discutarea problematicii enunțate, ni se par utile câteva precizări terminologice. Prin *apelativ* înțelegem nume comun, prin *onim* – nume propriu, *antroponim* – nume de persoană și *toponim* – nume de oraș, de sat, de apă, de munte etc. (cu subspeciile hidronime, oronime etc).

În cercetarea antroponomastică este foarte important raportul dintre apelative, toponime și antroponime. Deosebirile și asemănările dintre aceste categorii au constituit preocuparea multor specialiști, problema fiind încă deschisă și cuprinzând multiple aspecte.

Toponimele și antroponimele, deși diferă între ele, au o trăsătură comună: sunt secundare în raport cu apelativele.

Relațiile dintre cele trei clase sunt, sub aspectul originii, deosebit de complicate. Teoretic, fiecare dintre cele trei clase poate să provină una din cealaltă.

În limba română, numele de persoană se formează de la:

- *nume comune*: iepure – lepure, militar – Militaru, morar – Moraru, popesc – Popescu¹ (în ultimul caz prin substantivarea adjectivului)
- prin *atașarea unor sufixe* la un:
 - *toponim*: Boceni – Bocenaru, Cârcea – Cârceanu
 - *antroponim*: Chiru – Chiroi, Fum(u) – Fumotă
- sunt *formații de la aceeași temă*: Vlad – Vlada
- *împrumutate din alte limbi*: Bianchi cf. it. Bianchi, Micșu cf. sb. Mikša².

În cercetarea noastră vom încerca să demonstrăm teza conform căreia etimologia antroponimică nu se poate face fără cunoașterea sistemului derivațional.

¹ Dicționar al numelor de familie românești, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, pag. 374

² Mihaela Munteanu, *Semantica textului și problema referinței nominale*, cap. *Funcții discursive ale numelui propriu*, p. 94-109, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2006.

II. Derivarea apelativelor

Derivarea apelativelor cuprinde formații atât cu sufixe, cât și cu prefixe, iar în cazul derivării antroponimice, numai cu sufixe.

Considerăm sufixe antroponimice numai pe cele care derivă antroponimele fie direct de la toponime, fie de la alte antroponime. Sufixele întâlnite în antroponimie, dar care funcționează și în limba comună, nu sunt specifice antroponimiei, ele fiind preluate, de fapt, din limba comună, împreună cu cuvântul comun pe care l-au format și care a devenit cu totul, deci cu sufix, antroponim. E cazul numeroaselor porecle care au căpătat funcția de nume de persoane³.

Tocmai din cauza specializării lor ca sufixe antroponimice, acestea au intrat treptat în fondul pasiv al limbii comune, fapt ce ne încurajează să susținem că, în prezent, este vorba de două sisteme diferite de derivare.

Rezultatele derivării. Perspectiva hotărâtoare privind deosebirea dintre cele două sisteme e cea cu privire la unitățile rezultate din procesul de derivare, în cele două planuri.

Din punct de vedere gramatical, derivatele din limba comună sunt, după cum se știe, substantive, adjective, verbe, adverbe etc. Derivatele antroponimice sunt, bineînțeles, numai substantive, chiar dacă la origine unele puteau fi adjective.

Sufixe antroponimice propriu-zise sunt în limba română de ordinul zecilor, spre deosebire de cele troponimice care sunt peste o sută: *-escu, -ar, -ea, -ean(u), -oi/u, -otă, -u, -us, -as*.

Nume de familie formate prin derivare cu sufixul –escu

Numele din această categorie, formate prin atașarea unui sufix special, de nume românesc de familie se plasează, din punct de vedere cantitativ, pe locul 1, constituind, în zilele noastre, un tip productiv, în plină evoluție.

Spre deosebire de numele de tipul *Gheorghe*, care se folosesc atât ca prenume, cât și ca nume de familie, numele în *–escu* (de ex. *Ionescu*,) au totdeauna o singură valoare, aceea de nume de familie. Este vorba, cu alte cuvinte, de o opoziție de tipul: nemarcat / marcat, ceea ce explică nonambiguitatea funcțională a numelor sufixate.

Radicalul este, de cele mai multe ori:

- *prenume*, de obicei *calendaristic*, de formă populară (Ion, Dumitru, George, Petre etc.) în exemple ca *Ionescu*, (cel mai uzual nume de familie românesc) *Dumitrescu*, *Georgescu*, *Petrescu*, *Niculescu*, *Ștefănescu*, *Vasilescu*, *Cristescu*, *Grigorescu*, *Simionescu*, *Tănăsescu*, *Antonescu*, *Manolescu*, *Bărbulescu*,
- *prenume* de formă *neutră* (Constantin, Marin etc.): *Constantinescu*, *Marinescu*, *Iliescu*, *Alexandrescu*, *Mateescu*, *Tomescu*, *Andreescu*;
- *prenume* de formă *savantă, canonică* (de tipul Teodor): *Teodorescu*. Frecvența pe origini, reflectă frecvența firească a prenumelor calendaristice: cele de formă populară sunt cele mai numeroase, în timp ce numele de formă savantă sunt cele mai rare.

La o serie de nume de familie în *–escu* radicalul este un *prenume laic*⁴ (Stan, Florea etc.): *Stănescu*, *Florescu*, sau, în câteva cazuri, un *apelativ-nume de ocupație (popă, deacon)*: *Popescu*, (al doilea ca frecvență nume de familie românesc) *Diaconescu*.

Originea numelor de familie în *–escu*, amintite în paragraful anterior, comportă mai multe explicații.

³ Ion Aureliu Candrea, Porecle la Români, Prima ediție e apărută la București, Editura Librăriei Socecu & Comp., 1895, *Poreclele la români*, Cuvânt înainte de Dan Horia Mazilu, Studiu introductiv și ediție de Al. Dobre, cu o listă a lucrărilor citate de I.-A. Candrea în studiile publicate în acest volum, alcătuită de Petre Florea, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Academia Română, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, 2001.

⁴ N.A.Constantinescu, D.O.R., XLIV-XLV

Ele s-au putut forma de la nume de *obște* (proprietăți colective) și *sate* în *-ești*, derivate la rândul lor de la întemeietorul lor. Astfel, de la *antroponimul Ștefan* s-a format *toponimul Ștefănești*, formă de plural, iar de la acesta, *antroponimul Ștefănescu*, în care sufixul *-escu* reprezintă "singularul" sufixului toponimic ⁵corespunzător. În felul acesta s-ar putea explica formații (ca Ionescu, Popescu, Dumitrescu, Constantinescu, Marinescu, Petrescu, Niculescu, Teodorescu etc. de origine "gentilică") și implicit toponimică (Ionești, Popești, Dumitrești, Constantinești, Marinești, Niculești, Teodorești) care sunt semnalate, toate, ca nume de sate.

Aceleași nume pot deriva însă și *direct de la primitive*, de regulă *prenume*, fără să mai treacă prin faza formațiilor în *-ești*, Gheorghe Ionescu poate fi, la origine, un Gheorghe Ion, iar cineva al cărui tată purta numele Tănase putea deveni, cu ușurință, Tănăsescu. Semnificativ este și faptul că, dintre doi frați, unul se putea numi Oprea, adică întocmai ca și tatăl său, iar celălalt Oprescu. Prin urmare, Ionescu, Popescu, Dumitrescu, Constantinescu, Marinescu, Petrescu, Niculescu, Teodorescu etc. s-au putut forma nu numai de la *nume de obște și sate*, ci și de la *primitive* de tipul Ion, Dumitru, Constantin, Marin, Petre, Niculaie, Teodor, care, la rândul lor, sunt antroponime cu *dublă valoare, de prenume și nume de familie*, sau de la *nume de familie*: Popescu < Popa (Popescu putând fi explicat și direct din apelativul *popă*).

Într-o serie de cazuri, e greu de spus de unde provine o anumită formație în *-escu*. Într-adevăr, un *Dobrescu* își trage numele de la toponimul *Dobrești* (pl. *-ești* > sg. *-escu*) sau de la *Dobre*, căruia i-a atașat sufixul *-escu*. Întrucât sunt posibile ambele explicații (cea de-a doua fiind valabilă, pare-se, într-un număr mai mare de cazuri), ne aflăm evident în prezența unei *etimologii multiple*. Cunoscuta teorie a academicianului Al. Graur ("etimologia multiplă")⁶, formulată pentru o serie de apelative și afixe, poate fi extinsă, așadar, și asupra domeniului antroponimic.

După modelul formațiilor de largă circulație, descrise mai sus au apărut, mai mult sau mai puțin artificial, o serie de nume prin atașarea sufixului *-escu* la *forme hipercorecte*, de tipul Piper (hiperurbanism pentru moldovenescul *Chiper*): *Piperescu*, la porecle ca *Frașcă* < *Frașculescu*, la titluri de boieri ca *armaș*: *Armășescu*.

Asemenea nume se pot forma *de la toponime* care nu se termină în *-ești*, apoi de la *apelative cu coloratură stilistică*, (de ex. *pungaș* < *Pungașescu*), pentru a denumi un personaj de comedie.

Formații în *-escu* apar, în sfârșit, prin *substituirea unor sufixe, românești* (de ex. *-oiu*: *Codoiu* > *Codescu*) sau prin *substituirea unor sufixe străine* (*-ovic*, *-enko*: *Kravcenko* > *Crafcescu*).

Valoarea *posesivă*, de apartenență, pe care o are *-esc* în *apelative* de tipul *popesc* se mai menține, oarecum, în *formațiile antroponimice* derivate de la *nume în -ești* (de ex. *Popescu* sau *Dobrescu*, dacă admitem că s-au format de la *Popești*, respective *Dobrești*). Această valoare se *estompează*, însă, în cazul *formării antroponimelor* direct de la *nume de persoană* (*Popescu* < *Popa*, *Dobrescu* < *Dobre*), pentru a dispărea definitiv la *numele fabricate* (de tipul, *Piperescu* < *Piper*). Spre deosebire de *-esc*, sufix apelativ, *-escu este un sufix exclusiv antroponimic*, apt de a se atașa, în zilele noastre, la radicale de cele mai diferite tipuri și origini.

Formelor contemporane în *-escu* le-au premer, după cum se știe, formele în *-escul*, atestate documentar încă în textele slave din secolul al XIV-lea. Formele în *-l* nu se mai mențin astăzi decât, sporadic, în afara sistemului standard și, la fel de rar, în toponimie, mai ales la periferia ariei decoromâne (în onomastică, la fel ca în domeniul apelativelor, ariile periferice sunt mai conservatoare).

Faptul este important, între altele, pentru motivul că demonstrează antroponimizarea sufixului *-escu*. Dacă într-o fază mai veche a limbii române acest morfem putea fi întâlnit sub

⁵ Stelian Brezeanu, Les Daces de siudas, Revista de studii sud-est europene, Tome XXII, 1984, nr.2, pag.113-122

⁶ Graur, EM – Al. Graur, Etimologie multiplă, în SCL, 1/1950 p. 22-34

forma *-escul*, atât în apelative, cât și în antroponime, în prezent, *-escu*, fără encliticul-l, este productiv numai în structura numelor de familie. Cu alte cuvinte, în zilele noastre, *-escul* și *-escu* se află într-un raport de *incompatibilitate* (distribuție complementară), căci nu sunt comutabile: prima variantă se întâlnește în structura adjectivelor articulate (de ex. *popescul obicei*), iar cea de-a doua în structura numelor de familie (*Popescu*).

III. Concluzii

Se subliniază, mai ales în ultimul timp, că elementele lingvistice mai mici ca volum sunt întrebuițate mai frecvent decât elementele mai mari. Există însă excepții, și nu ne vom referi aici decât la exemplul numelor în *-escu*. Corpul lor fonetic este mai mare decât acela al numelor *nesufixate* (*Ion și Ionescu*) și, cu toate acestea, ele sunt întrebuițate mai frecvent. Pe primile 13 locuri se află, Ionescu, Popescu, Dumitrescu, Georgescu, Constantinescu, Rădulescu, Marinescu, Petrescu, Niculescu, Ștefănescu, Teodorescu și Stănescu (cu o frecvență cuprinsă între 2999 și 713). Printre ele se găsește un singur nume fără *-escu*: *Popa*, frecvența lui *Popa*, fiind de 996. Cei drept, ca unități antroponimice⁷, luate izolat, *numele sufixate* (34%) sunt mai puțin numeroase decât numele simple (53%), dar frecvența celor dintâi este cu mult mai mare: Și apoi să nu uităm că formațiile în *-escu*, încă destul de rare în secolul trecut s-au înmulțit într-o proporție cu totul remarcabilă, iar productivitatea lor este în continuă creștere. Nu-i exclus ca o cercetare statistică să dea la iveală peste câteva decenii caracterul dominant al numelor sufixate, nu numai ca frecvență globală, ci și din punctul de vedere al numărului unităților antroponimice.

Bibliografie

1. Constantinescu, N.A, *Dicționar onomastic românesc*, Editura Academiei, București, 1963.
2. Vascenco, V, *Asupra sistemului standard al numelor de familie românești*, în SCL, XXIV, nr. 3, București, 1973
3. Tomescu, Domnița – *Gramatica numelor proprii în limba română*, Editura ALL Educațional, București, 1998
4. Vroanen, Eugène – *Les noms du monde entier et leurs signification*, Editions Archives & Culture, Paris, 2001
5. Tanet, Chantal, Hordé, T.– *Dictionnaire des prénoms*, Larousse, Paris, 2000.
6. Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționarul de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 2005.
7. Ion-Aureliu Candrea, *Poreclele la români*, Bucuresci, Editura Librăriei Socecu & Comp., 1895.
8. Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum, 2001.
9. Eugeniu Coșeriu, *Teoria limbajului și lingvistica generală. Cinci studii*, cap. *Pluralul numelor proprii*, p. 265 – 286, București, Editura Enciclopedică, 2004.
10. Al. Graur, *Nume de persoane*, București, Editura Științifică, 1965.
11. Mihaela Munteanu, *Semantica textului și problema referinței nominale*, cap. *Funcții discursive ale numelui propriu*, p. 94-109, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2006.
12. Ion Nuță, *Prename devenite porecle și supranume*, în „Dacoromania”, serie nouă, VII-VIII, 2002-2003, Cluj-Napoca, p. 183-185.
13. Marius Sala (coord.), *Enciclopedia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
14. Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, București, Editura All Educațional, 2001.

⁷ Pentru exemplele prezentate aici, vezi: B. Cazacu, L. Onu, Al. Rosetti, *Istoria limbii române literare...*, vol. 1, p. 416, Lazăr Șăineanu, *Influența orientală...*, vol. 1, p. LXIX-LXX, DEX '96; DER; DLRA; DLRC; DLRM; MDA.